

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

Boldogulási stratégiák a hátszágban: az orosz–ukrán háború társadalmi hatásai a kárpátaljai magyar közösségre

KOVÁLY KATALIN¹ – KOHUT-FERKI JULIANNA² –
ERŐSS ÁGNES³ – TÁTRAI PATRIK⁴

ABSZTRAKT

Bár Kárpátalja területe viszonylag távol helyezkedik el az orosz–ukrán háború harci cselekményeinek gócpontjától, a régióban élők hétköznapi drasztikusan átalakultak 2022 februárja után. Miközben több százezer belső menekült érkezett és telepedett le a megyében, a hadiállapot bevezetése és a gazdasági nehézségek a kárpátaljai magyar lakosság körében számottevő emigrációs hullámot indukáltak. Azonban jelentős azok száma is, akik a háborús nehézségek ellenére szülőföldjükön maradtak. Jelen kutatás utóbbi közösség helyzetének vizsgálatát helyezi középpontjába, amelyen belül: (1) ismertetjük a megyében zajló legfontosabb társadalmi-demográfiai változásokat; (2) bemutatjuk a kárpátaljai magyar közösség boldogulási stratégiáit a háborús viszonyok között, a migrációs döntések hátterére és a szülőföldön maradás tényezőire fókuszálva; (3) elemezzük a belső menekültek érkezésének helyi társadalomra gyakorolt hatásait, az interetnikus viszonyok alakulását. Empirikus kutatásunk eredményei alapján elmondható, hogy a szülőföldön maradás kulcsa a családi boldogulási stratégiák folytonos átalakítása, formálása és a változó körülményekhez való gyors adaptálása. Bár a kárpátaljai magyarok lélekszámát a korábbi évtizedekben is elsősorban a kivándorlás apasztotta, 2022 óta a migráció mértéke és jellege megváltozott, ami új társadalmi kihívásokat jelent az otthon maradt közösség számára.

KULCSSZAVAK: Ukrajna, Kárpátalja, orosz–ukrán háború, magyar kisebbség, boldogulási stratégiák

¹ Kovály Katalin: HUN-REN CSFK Földrajztudományi Intézet; II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Egyetem, Beregszász. ORCID: 0000-0002-8554-6816; kovaly.katalin@csfk.org

² Kohut-Ferki Julianna: HUN-REN CSFK Földrajztudományi Intézet. ORCID: 0009-0009-6426-0120; ferki.julianna@csfk.org

³ Erőss Ágnes: MSCA Seal of Excellence ösztöndíjas kutatási asszisztens, Free University of Bozen-Bolzano. ORCID: 0000-0002-2310-1897; agnes.eross@unibz.it

⁴ Tátrai Patrik: HUN-REN CSFK Földrajztudományi Intézet. ORCID: 0000-0002-7365-1993; tatrai.patrik@csfk.org

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

ABSTRACT

Coping strategies in the hinterland: the social impact of the Russia-Ukraine war on the Transcarpathian Hungarian community

Although the territory of Transcarpathia, the westernmost county of Ukraine, is located relatively far from the focal points of the combat operations of the Russia-Ukraine war, the everyday lives of the region's inhabitants have undergone profound transformations since February 2022. While several hundred thousand internally displaced persons arrived and settled in the oblast, a substantial segment of the Hungarian population has responded to the introduction of martial law and the ensuing economic hardships by emigrating. However, a considerable number of Transcarpathian Hungarians have chosen to remain in their homeland despite the challenges of wartime conditions. The present study focuses on the situation of the latter community by: (1) outlining the most important socio-demographic changes taking place in the region; (2) examining the coping strategies of the Transcarpathian Hungarian community under wartime circumstances, the underlying factors shaping migration decisions, and the main motivations for remaining in their homeland; and (3) analyzing the effects of the influx of internally displaced persons on local society and the evolution of interethnic relations. Based on the findings of our empirical research, it can be concluded that the key to remaining in one's homeland lies in the continuous adaptation and reconfiguration of family coping strategies in response to rapidly changing circumstances. It can also be observed that, while emigration has been the primary factor reducing the number of Transcarpathian Hungarians over the past decades, since 2022 both the scale and nature of migration have shifted considerably, posing new social challenges for the community that has remained at home.

KEYWORDS: *Ukraine, Transcarpathia, Russia-Ukraine war, Hungarian minority, coping strategies*

Bevezetés

Léteznek olyan dátumok, amelyek örökre beégnek az emlékezetünkbe. 2022. február 24-e is egy ezek közül. Kárpátaljai beszélgetőtársaink egytől-egyig pontosan fel tudták idézni, milyen körülmények között értesültek arról, hogy kitört a háború. Kristálytisztán emlékeznek az első órák, az első napok hezitálására, a bizonytalanságra. Menjünk? Maradjunk? Ki menjen? Ki maradjon? Pontosan írja le sok család helyzetét, tétovázását az alábbi idézet:

„Szóval a lányom eleinte, amikor megkezdődött a háború, felhozta ezt a kérdést, hogy neki (...) felajánlották, hogy adnak neki ott [külföldön] lehetőséget, a családnak, hogy letelepüljön, meg lakás, meg mindennel ellássák, hogy ha valami, akkor menjünk. De én első perctől azt mondtam, hogy én nem megyek. Ő gondolkozott rajta, hogy ideiglenesen, de én nem hagyom itt a házat, én egyszerűen nem megyek. Na, ha csak már, nehogy adja Isten, hulljon a fejemre a bomba, hát akkor szaladni kell, mert akkor már menekülni kell, de ilyen helyzetben én nem. (...) Nekem a Jóisten olyan gondolatot adott, hogy tavasszal szoktam mindig venni egy-két malacot. Elmentem, hoztam malacot.

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

Azt mondta a lányom, hogy ha szaladni fogunk, mi lesz a malaccal? Nem szaladunk mi sehova, meg fogod látni, jó lesz az. Úgyhogy jól jött Karácsonyra a malacka.” (Kárpátaljai magyar nő, szórvány, falu, 2023)

Az idézet egy nyugdíjas korú nagymamától származik, aki lányával és unokaival úgy döntött, hogy marad a falujukban. Veje, a család egyetlen férfi tagja, el tudta hagyni az országot és külföldön dolgozik, ahol a feleség a gyerekekkel évente többször meglátogatják őt. Kárpátaljai magyar családok ezrei élnek hasonló szétszakítottságban, a menni vagy maradni kérdések között őrlődve.

Az orosz–ukrán háború alapvetően változtatta meg a Kárpátalján élők mindennapjait, annak ellenére, hogy a régió viszonylag távol esik a harci cselekményektől. A megye társadalmi-demográfiai viszonyait befolyásolják a teljeskörű katonai invázió első napjaitól tömegesen érkező és tartósan ott maradó belső menekültek, akikkel már 2022. február 24-én délután megteltek a kereskedelmi szálláshelyek. A megye kormányzója szerint 2022 tavaszán körülbelül 400 ezer belső menekült tartózkodhatott a hivatalosan 1,2 milliós megyében (Kovbica 2022), ez pedig jelentős terheket rótt az ott élőkre és a kárpátaljai költségvetésre egyaránt. 2025 áprilisában számukat 250–300 ezerre becsülték,⁵ a hivatalosan regisztrált számuk ekkor 124 ezer fő volt, amiből mintegy 40 ezren tartózkodtak Ungváron (ICC 2025).⁶ Mivel a belső menekültek többnyire nagyvárosokból érkeztek (Molnár D. et al. 2023),⁷ ezért elsősorban a számukra ismerős városi terekben kerestek menedéket; több mint felük (52%) az Ungvári és Munkácsi járásokban tartózkodik (NISS 2023).

A belső menekültek érkezése mellett a 2022 februárja előtt mintegy 130 ezresre becsült magyar közösségben is jelentős társadalmi és demográfiai átalakulások zajlanak Kárpátalján. A háborúval járó megélhetési problémák, az áremelkedések, a sorozások, az áramszünetek vagy a légiriadók küzdelmessé teszik a hétköznapiakat az otthon maradt kárpátaljaiak számára és sokakat sarkalltak az elvándorlásra is.

Fontos azonban rögzíteni, hogy a vándorlás különféle formái a kárpátaljaiak boldogulási stratégiáinak szerves részét képezik hosszú idő óta. Az Ukrajna és Magyarország közötti gazdasági különbségek, a munkahelyek hiánya vagy a versenyképtelen fizetések miatt a rendszeres határon átvélő mozgások (ingázás, csendesítés, kiskereskedelem stb.), a cirkuláris migráció, valamint a magyarországi ingatlan vásárlása és a kétlaki életmódra való berendezkedés meghatározó normává vált a

⁵ 2022-höz képest a menekültek számát jelentősen csökkentette, hogy keleten stabilizálódott a front, és így sokan hazatértek.

⁶ Annak, hogy a belső menekültek nem jelentkeznek be hivatalosan az illetékes katonai parancsnokságon – ahogy ezt az ukrán törvény előírná –, legfőképpen az az oka, hogy a katonai behívók elkerülése miatt szeretnének láthatatlanok maradni a hatóságok előtt.

⁷ A Beregszászi járásba menekültek jelentős része Harkivból érkezett, 20%-uk a fővárosból, míg 12,2%-uk Donyeckből jött. Emellett nagy számban érkeztek Mariupolból, Luhanszkból, Dnyipróból, Kratymorszkból és Mikolajivból is.

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

kárpátaljai családok életében már az 1990-es évektől kezdve, de a végleges áttelepedés is gyakori jelenség. A kedvezőtlen megélhetési kilátások mellett a kárpátaljai magyarok esetében a kisebbségi pozíció, az ukrán állam 2014 után kibontakozó nemzetiesítő törekvései, a kisebbségeket érintő jogkorlátozó intézkedések, valamint a Magyarország és Ukrajna közötti fokozódó diplomáciai feszültség mind erősítette az elvándorlást (Csernicskó 2023; Fedinec 2025a), továbbá ezen folyamatok a régió interetnikus viszonyaira is hatással voltak (Kovály – Opióła 2024). A migráció, mint boldogulási stratégia kialakulásához a 2010-től elérhető egyszerűsített honosítási eljárás is hozzájárult, hiszen nemcsak a külföldi munkavállalást vagy tanulást könnyítette meg, hanem a kárpátaljaiak tartós magyarországi áttelepedéséhez is hozzájárult (Erőss et al. 2024). Elmondható tehát, hogy mindezen makrostrukturális körülmények, a migráció különböző formáinak családi és közösségi normává válása, hozzájárult a kárpátaljai magyar közösség erodálódásához, amit az orosz–ukrán háború kitörése és annak társadalmi-gazdasági következményei tovább erősített (Erőss et al. 2024).

A jelenlegi migrációs és demográfiai folyamatokat a háborús viszonyok közepette azonban nehéz számszerűsíteni, nyomon követni. A kárpátaljai mindennapokról, a menni vagy maradni dilemmáiról, a közösségi és egyéni boldogulási stratégiákról hasonlóképpen kevés információ vagy elemzés látott napvilágot. Éppen ezért kutatásunk elsődleges célja az volt, hogy feltárjuk, melyek azok a fő tényezők és motivációk, amelyek a szülőföldön maradást segítik elő a háborús viszonyok között, valamint hogyan változtak meg a Kárpátalján maradt magyar közösség boldogulási stratégiái. Vizsgáltuk továbbá, hogy az orosz–ukrán háború miként alakította át a kárpátaljai magyar közösség mindennapi életét, társadalmi, etnikai és interetnikus viszonyait.

Tanulmányunkban tehát a migráció különböző formáit (cirkularitás, napi ingázás, végleges áttelepedés stb.) vizsgáltuk, és ezeket a kárpátaljai családok boldogulási stratégiáinak meghatározó részének tekintjük. Hangsúlyozzuk továbbá, hogy a mobilitás és az immobilitás egymást feltételezi: egyes családtagok vándorlása szükséges ahhoz, hogy a család másik része helyben maradhasson, de fordítva is igaz, hiszen a helyben maradt családtagok gondozási és háztartási munkája teszi lehetővé a családfenntartó vándorlását (Morokvasic 2004). Ugyanakkor Kárpátalján a migráció nemcsak az egyéni/családi stratégia része, fenntartásához szükséges a helyi közösség is, amely például az információáramlással segíti a mobilitást. A multietnikus Kárpátalján – főként a szórványvidéken – a migráció is jellemzően etnikailag heterogén hálózatokban működik: magyarok is csatlakozhatnak az ukrán szomszédok, iskolatársak migrációs hálózataihoz, ahogyan a magyarok is segíthetik az ukrán ismerőseiket a magyarországi munkavállalás vagy tanulás megszervezésében. Éppen ezért az interetnikus kapcsolatok alakulása a migrációs folyamatokra, így a boldogulási stratégiákra is hatással van.

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

Empirikus kutatásunkat olyan kárpátaljai településeken végeztük el, amelyek jól reprezentálják a kárpátaljai magyarok települési viszonyait (falu-város, illetve tömb-szórvány). A terepek kiválasztásánál az infrastrukturális viszonyok és a helyben elérhető szolgáltatások mellett figyelembe vettük a települések migrációs folyamatokban való érintettségét. Így a vizsgált helyszínek között találunk olyan elzártabb falvakat, amelyekben már évtizedek óta jellemző a külföldi munkamigráció, és olyan településeket is, amelyek az orosz-ukrán háború eszkalálódása előtt valamilyen szinten képesek voltak a népesség megtartására. Összesen hét településen végeztünk terepmunkát, azonban az interjúalanyok anonimitásának biztosítása érdekében nem közöljük a lakóhelyük pontos nevét, csupán azt jelöljük, hogy tömb vagy szórvány, illetve falun vagy városban készült-e a beszélgetés, emellett a beszélgetőtárs nemét és az interjú rögzítésének évszámát adjuk meg.

A kutatás eredményei elsősorban félig strukturált interjúkra épülnek. Ezenkívül elemzésünk terepi megfigyelésekre (egyházi események, városi terek, megemlékezések) is támaszkodik, melyeket közvetlenül az orosz-ukrán háború kitörésétől, 2022 februárjától kezdve dokumentáltunk. Mindezen empirikus tapasztalatok segítségével megkíséreltük beazonosítani a migrációs döntések helyben jellemző mintázatait, az elvándorlás és a szülőföldön maradás mögött meghúzódó strukturális és mikroszintű (családi/egyéni) tényezőket. Interjúk készültek a kárpátaljai magyar közösséghez köthető helyi vezetőkkal és véleményformálókkal (egyházi személyek, oktatásban dolgozók, gazdasági szakértők, vállalkozók stb.), a migrációban érintett családok tagjaival, valamint olyan családokkal is, akik a szülőföldön maradás mellett döntöttek. Az interetnikus viszonyok komplex feltárása érdekében helyi ukrán ajkúakkal és belső menekülttel is interjúztunk. Terepmunkánk során igyekeztünk úgy megválasztani beszélgetőpartnereinket, hogy azok minél szélesebb spektrumot öleljenek fel a társadalmi státuszt illetően. Azonban mivel főként saját kapcsolati hálónkon és a hálódba módszerét alkalmazva jutottunk el beszélgetőpartnereinkhez – illetve az interjúalanyok egyik célcsoportjából (egyházi személyek, döntéshozók stb.) adódóan –, a magasabb társadalmi pozícióban lévők felülreprezentáltak voltak. A terepmunkát továbbá megnehezítették az ország általános (háborús) körülményei, a nagyfokú bizonytalanság, a férfiak jelentős részének távolléte vagy bujkálása, a beszélgetőtársak bizalmatlansága. Mindezen nehézségek ellenére a kutatás során összesen 64 félig strukturált interjú készült, amelyeket 2023 novembere és 2025 júniusa között végeztünk el. Beszélgetőpartnereink között több olyan is volt, akikkel ismétlődő interjúkat tudtunk rögzíteni, amely lehetővé tette, hogy nyomon kövessük az egyéni, a családi és a közösségi élethelyzetek változásfolyamatait.

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

Kárpátalja a háború árnyékában: átalakuló társadalmi-gazdasági viszonyok

Az ukrán állam részleges diszfunkcionalitása (Fedinec et al. 2016; Zhurzhenko 2010) miatt a helyi lakosság jelentős része már az orosz–ukrán háború teljeskörűvé válása előtt is alternatív megoldásokat keresett a pénzügyi boldogulásra (Borbély 2019). A határ menti kereskedelem, csencselés sokak számára jelentett fő vagy kiegészítő bevételt. A háború kiszélesedésével azonban jelentősen átalakultak a Kárpátalján élők lehetőségeinek strukturális keretei, migrációs trendjei. Míg korábban a határátlépés mindenki számára szabad volt, most csak a nők, illetve a nem katonakorú férfiak tehetik ezt meg (néhány speciális esettől eltekintve). Ennek következtében 2022 februárjától például a határhoz kötődő megélhetési formákban is egyre nagyobb szerepet vállalnak a nők, vagy a kiskereskedelmi tevékenységek áthelyeződtek a határ magyar oldalára, így alkalmazkodva a hadiállapothoz és a határátlépési korlátozásokhoz. A gyors adaptáció ellenére azonban a háborús helyzet és annak gazdasági következményei – mint az áramszünetek vagy a jelentős áremelkedések – érdemben befolyásolták a megélhetést. A tartós áramszünetek időszakában ugyanis – 2022 őszétől 2023 tavaszáig – amikor csupán pár órára biztosította a szolgáltató az áramot, a kárpátaljaiak számos kihívással találták szemben magukat. Az üzemek, üzletek, kisboltok, szalonok, éttermek stb. működtetéséhez elengedhetetlen volt akkumulátorok, aggregátorok megvásárlása, ami jelentős anyagi terhet jelentett az érintettek számára. Azok a kisvállalkozók, akik azonban nem tudták megoldani mindennapi működésüket aggregátorokkal, kénytelenek voltak csökkenteni kapacitásukat, végleg megszüntetni tevékenységüket, esetleg áthelyezni székhelyüket a határ magyar oldalára. Különösen érzékenyen érintette mindez a szolgáltatásokat nyújtó vállalkozásokat (például pékségek, szépségiparban tevékenykedők, szállodák, éttermek stb.), de az energia- és élelmiszerárak fokozatos drágulása is jelentős kihívást jelent az egyébként is nehéz helyzetben lévő kárpátaljaiak számára. Annak ellenére, hogy az orosz–ukrán háború kitörése óta a fizetések és a nyugdíjak továbbra is rendben megérkeznek – elsősorban a nyugati országok pénzügyi segítségének köszönhetően –, a magas infláció csökkenti a munkabérek vásárlóértékét. Továbbá a megyén belül több helyen felállított katonai ellenőrzőpontok miatt⁸ a legtöbb férfi, félve az igazoltatás veszélyeitől, nem mer útnak indulni, éppen ezért sokan nem tudnak/nem mernek munkát vállalni, vagy elvesztették korábbi állásukat, hiszen a munkahelyre való eljutás napi szinten jelentős kockázatot jelent. Másrészt az elvándorlás miatt munkaerőhiány alakult ki, így sok kisvállalkozó megélhetése emiatt is ellehetetlenült vagy bizonytalanra vált (Kovály 2024).

⁸ A 2022-es háború kitörését és a hadiállapot bevezetését követően Ukrajna-szerte, így Kárpátalja több pontján is katonai ellenőrzőpontokat állítottak fel. Ezeken az ellenőrzőpontokon igazoltatásra kerülnek az áthaladó autósok, ahol fennáll a veszélye a különböző katonai listákra való felkerülésnek és a frontszolgálatra való behívásnak.

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

Bár Kárpátalja mind ez ideig Ukrajnán belül viszonylag békés, a közvetlen harci cselekmények által kevésbé érintett régiónak bizonyult,⁹ a tartós bizonytalanság és a félelem a kárpátaljaiak életének is szerves része. Annak ellenére, hogy a térséget az egy munkácsi esettől eltekintve (eddig) nem érték légicsapások, naponta érkeznek gázszjelentések a fronton elesett kárpátaljai áldozatokról, férfiak ezrei bujkálnak vagy kényszerültek külföldre. Mindez a tartós bizonytalansággal, a behívóktól való félelemmel, a légiriadókkal kiegészülve óriási mentális terhet jelent.

A háborús helyzet tehát olyan új társadalmi-gazdasági folyamatokat is indukált, amelyekkel korábban nem kellett szembenézniük a kárpátaljaiaknak, ez pedig jelentősen befolyásolta az otthon maradt közösség boldogulási stratégiáit, a migrációs trendeket és átalakította az etnikai viszonyokat is. A továbbiakban ezekről a változásokról nyújtunk pillanatfelvételt empirikus kutatásunk eredményei alapján, valamint az elérhető statisztikai adatok elemzésével.

Vándorlás és otthonmaradás mint boldogulási stratégia

Amint a bevezetésben is kitértünk rá, tanulmányunkban a migrációt és az otthonmaradást mint boldogulási stratégiát értelmezzük, amely a makroszintű folyamatok következtében és ezek által meghatározottan alakul. Az alábbiakban ezért azt mutatjuk be, hogy a jelenlegi háborús helyzetben mi jellemzi a kárpátaljai magyarok elvándorlását és helyben maradását, vagyis, hogy a háborús körülmények ellenére kik azok, akik szülőföldjükön maradtak és milyen tényezők húzódnak ezen immobilitási folyamatok hátterében. Arra is rávilágítunk, hogy mindezen dinamikusan változó folyamatok hogyan hatottak a kárpátaljai magyar közösség társadalmi-demográfiai viszonyaira.

A MAGYAROK ELVÁNDORLÁSA

Az orosz katonai invázió teljeskörű kibontakozásának első napjaiban a hírek a kárpátaljaiak (köztük a magyarok) tömeges elvándorlásáról szóltak, amit a terepi tapasztalatok is részben megerősítettek. A folyamatról azonban megbízható statisztikai adatok nem állnak rendelkezésre, így nyomon követése meglehetősen nehéz.

Az mindenesetre valószínűnek tűnik, hogy – hasonlóan a korábbi időszakokhoz – a magyarok túlnyomórészt Magyarországra telepedtek át, hosszabb vagy rövidebb

⁹ Az orosz–ukrán háború kitörése óta a kézirat lezárásáig (2025 július) háromszor érte támadás a megyét. 2022 tavaszán rakétatalálat érte a hegyvidéki Volóc vasútállomásának egyik infrastrukturális létesítményét, míg 2024 végén kétszer érintették rakéták és drónok Kárpátalja légterét, amelyeket a légvédelem hatástalanított. Személyi sérülés egyik esetben sem történt. A legsúlyosabb támadás a kézirat lezárása után, 2025 augusztusában érte Kárpátalját, amikor két rakéta egy ipari vállalat épületébe csapódott Munkácson, csaknem húsz személyt megsebesítve.

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

időre. A Központi Statisztikai Hivatal bevándorlási adatai szerint 2022 óta mintegy 16 ezer ukrajnai születésű magyar állampolgár vándorolt be Magyarországra és közel 14 ezer fővel gyarapodott e csoport stockja, ami egy kétezer fős visszavándorlást is feltételez. Azonban figyelembe kell venni, hogy a kárpátaljai magyarok közül sokan már a 2014-es geopolitikai események után megvetették lábukat Magyarországon (pl. lakcímet létesítettek), így pedig már korábban is szerepeltek a magyarországi bevándorlási statisztikákban. A 2014 óta eltelt bő tíz évben pedig a vizsgált csoport létszáma (stock) közel 45 ezer fővel nőtt, úgyhogy a kárpátaljai magyarok vándorlási vesztesége ebben az intervallumban keresendő. A bizonytalanságot főként az jelenti, hogy ezen népesség korábban is mobilis, kétlaki volt, akik a cirkuláris és időszakos migráció különböző fázisaiban, jellemzően transznacionális életformát folytattak, semmint klasszikus kivándorlók lettek volna. Ebben a fokozott mobilitásban közrejátszott mindaz a materiális és immateriális tőke, amit a donbaszi háború 2014-es kitörése óta felhalmozott a kárpátaljai magyar családok jó része (Erőss et al. 2024).

Érdemes azonban figyelembe venni, hogy a kárpátaljai magyarok számára korábban sem csak Magyarország jelentett migrációs vonzerőt. A Summa 2017 felmérés szerint a huzamosabb ideig (egy évben legalább három hónapot) távol levőknek csak a fele választotta Magyarországot, emellett jelentős számban távoztak Csehországba és Németországba is (Tátrai et al. 2018). Feltételezhető tehát, hogy a vendégmunkásként ezen országokban korábban kapcsolati hálót kiépítő kárpátaljai magyarok közül valószínűleg több ezer fő távozatott Magyarországon kívülre is.

A teljeskörű orosz katonai invázió kitörése után tehát a migráció tömeges jellegűvé vált, amely különösen a magyar többségű, periférikus falvakban látványos.¹⁰ Terepi kutatásaink arra világítanak rá, hogy a 2022 után kibontakozó migrációs folyamatok teljesen más jellegűek, mint a korábbiak voltak. Már nemcsak azok hagyták el a térséget, akik nem láttak más boldogulási lehetőséget, hanem a háborús helyzettől és következményeitől félve azok a személyek is, akik egyébként elégedettek voltak a kárpátaljai életükkel, stabil egzisztenciával és anyagi háttérrel rendelkeztek.

A jelenleg is zajló migrációs folyamat további új vonása, hogy korábban kevésbé érintett korosztályok is részt vesznek benne. Oktatási szakértő interjúalanyunk szerint a háború kitörése óta megfigyelhető, hogy a kárpátaljai szülők magyarországi oktatási intézménybe „menekítik át” a középiskolás, 15–17 éves fiúkat, hiszen 18 éves koruktól katonakorúvá (18–60 év) válnak, így behívhatók frontszolgálatra.

*„Most mivel tanul, mentességet kap, de az iskola miatt ők ucsoton [nyilván-
tartásban] vannak. És amikor betöltötte a fiam a 18-at, akkor mondták, hogy*

¹⁰ Terepkutatásunk során azt tapasztaltuk, hogy a korábban rendezett portákon sokszor derékig ért a fű a házak bejáratánál, és a kapuk zárva voltak a családok távolléte miatt. Beszélgetőtársaink egybehangozóan arról számoltak be, hogy főként a kisebb zsákfalvak szinte teljesen kiürültek, a legtöbb ház eladásra vár. De hasonló tendenciákat tapasztaltunk a nagyobb, magyar többségű falvakban is.

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

inkább vigyük ki, mert ebben nem lehet megbízni, hogy mikor jön egy másik törvényjavaslat. Mert be is hozták azt a törvényt, hogy már azok sem mehetnek ki [Ukrajnából], akik tanulnak.” (Kárpátaljai magyar nő, tömb, falu, 2024)

A migrációs folyamatokra befolyással voltak a fent említett tartós áramszünetek is. Ekkor ugyanis további magyar családok hagyták el Kárpátalját, főként azok, akik kisvállalkozóként szolgáltatást nyújtottak, korábban otthonról dolgoztak, és így a mindennapi megélhetésük ellehetetlenült (például fodrászok, autószerelők stb.). De olyan családok is távoztak, akik szerették volna megkímélni gyerekeiket az áramszünetek okozta nehézségektől (gyertya melletti tanulás, fűtés hiánya stb.).

„Mert az mégsem olyan tanulás. Az internet hol akadozik, hol nincs is, akkor már nem úgy megy az óra, tehát ezt nem lehet tanításnak nevezni. Ez egy kényszermegoldás csak, de nem úgy, hogy évekig.” (Kárpátaljai magyar nő, tömb, falu, 2024)

Terepi tapasztalataink alapján az rajzolódik ki, hogy a kárpátaljai magyarlakta területeket érintő migráció volumene napjainkra (2025 közepére) ugyan jelentősen csökkent, de továbbra is zajlik. Főként a 2022 februárja óta szétszakítva élő családok Kárpátalján maradt tagjai vándorolnak el családjuk újraegyesítésének céljából, továbbá a fiatalabb generációhoz tartozók döntenek a külföldi munkavállalás vagy továbbtanulás mellett.

„Sőt, még most is mennek. Folyamatosan. Mivel mindenki arra számított, hogy ez [a háború] nem fog sokáig menni. Mindenki azt várta, hogy na, már most vége, már most vége. (...) És ezt már sem az anyuka, sem az apuka nem bírja, se a gyerekek, így hát döntést kell hozniuk. És ha van olyan lehetőségük, akkor mennek. (...) És attól félünk, hogy még fognak menni. Mivel ez már nem olyan, hogy félelem, hanem az, hogy ketté van választva egy család.” (Kárpátaljai magyar nő, tömb, falu, 2024)

A KÁRPÁTALJÁN MARADÁS TÉNYEZŐI ÉS MOTIVÁCIÓI

Interjúk beszélgetéseink alapján azok körében, akik a maradás mellett döntöttek, leginkább az alábbi tényezők játszottak szerepet:

1) Kárpátalja mint Ukrajna biztonságos régiója

A 2022. február 24. utáni hetekben sokan kivártak: voltak, akik átlépték a határt, mások Kárpátalján maradván figyelték az eseményeket. Az első időszakban az mutatkozott meg, hogy Kárpátalja Ukrajnán belül békés régiónak számít. Egyrészt az or-

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

szághatárok közelsége gyors menekülési lehetőséget kínált Ukrajna elhagyására, ami viszonylagos nyugalommal töltötte el az ott élőket. Másrészt a háború előrehaladtával úgy tűnt, hogy Kárpátalja biztonságos terület, „hiszen ide jöttek a többi menekültek is.” (Kárpátaljai magyar férfi, tömb, város, 2023). Ezért voltak, akik Magyarországról hazatértek, mások pedig maradtak Kárpátalján. A menni vagy maradni dilemmáját és az e mögött megbújó motivációkat az alábbi idézet szemlélteti:

„(...) Csak reménykedek. Hát itt még nem lőttek. Ez a helyzet, mi még megvagyunk, reménykedünk. Meg hát itt a hazám, itt a házunk, a barátaim.” (Kárpátaljai magyar nő, szórvány, falu, 2024)

2) A család egységének megőrzése

Sok családnál, ahol nem mindenki tudott vagy akart külföldre távozni, a legfőbb visszatartó erő az jelentette, hogy együtt maradjanak, és ne szétszakítva éljenek: „Vagy mindenki jön, vagy én sem megyek” (Kárpátaljai magyar nő, szórvány, falu, 2023) – idézte fel egy nyugdíjas interjúalany hadköteles korú fia szavait. Egyrészt nem szerették volna, ha a férj-feleség, illetve a szülő-gyermek viszony meggyengül azzal, hogy a család szétszakad, másrészt sokuk esetében az idős családtagról való gondoskodás is szerepet játszott a maradásban. Több interjúalanyunk említette, hogy mivel a szülei, nagyszülei ápolásra szorulnak, nem tehetik meg azt, hogy egyedül hagyják őket. Egyik hadköteles beszélgetőtársunk tudatos döntésként vállalta a Kárpátalján maradást és bujkálást. A nehézségek idején is előbbrevalónak érezte a családja közelében maradást, mint a fizikai biztonságát.

„Az, hogy most elmenjünk, olyan nagyon nem fordult meg a fejünkben, mivel hogy itthol lakunk, a feleségem itthol dolgozik, itthol van nagymamám, akit nem tudok vinni magammal, (...) meghát hova menjünk mostan nagymamával. (...) És azt mondtam, hogy nem megyek én sehova, nem fogom őket itt hagyni, ha megyünk, akkor együtt megyünk.” (Kárpátaljai magyar férfi, tömb, falu, 2024)

Fontos azonban megjegyezni, hogy jelen példánk ellenére Kárpátalján általános problémává vált az egyedül maradt idősek helyzete. A fiatalabb családtagok külföldre távozása ugyanis gyakori jelenség, és az így magára hagyott idősekről való gondoskodás az otthon maradt közösségek/egyházak feladatává vált. Ezeknél a családoknál előfordul, hogy az egység megőrzéséért cserébe vállalják azt is, hogy a hadköteles korú családapa, ha nincs mentessége, tartósan bujkál. Ez jellemzően a keresőképeség elvesztését vagy beszűkülését is jelenti, ami együtt jár a család anyagi helyzetének romlásával, a folyamatos bujkálás miatt pedig a mentális egészség romlásával.

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

3) A férfi családtagok (ideiglenes) védetség-szerzése a katonai behívó elől

Érdemes megemlíteni, hogy a Kárpátalján maradás mellett döntő férfiak nagy része védetséggel rendelkezik, ami az – igen gyorsan változó – ukrán törvények értelmében mentesíti őket a frontszolgálat alól. Terepkutatásunk idején az aktuális törvények alapján például mentesülhettek azok, akik legalább három kiskorú gyermeket nevelnek, felsőfokú intézményben nappali tagozatos hallgatók, vagy olyan munkahelyen dolgoznak, amely védetséget biztosít számukra (például oktatási intézmények, segélyszervezetek munkatársai, stratégiai jelentőségű üzemek/gyárak dolgozói), beteg családtag hivatalos gyámjai.

A védetség azonban csak viszonylagos nyugalmat jelent, ugyanis szinte mindenki hangsúlyozta, hogy a háborús helyzetben ezen felmentések a katonai szolgálat alól egy tollvonással bármikor módosulhatnak. Ennek tudatában a katonakorú férfiak különböző védetségek halmozásával igyekeznek javítani az esélyeiket. Gyakori stratégiának számított például, hogy felsőoktatási intézmény nappali tagozatára jelentkeznek, miközben segélyszolgálatnál, iskolában, gyárban is dolgoznak részmunkaidőben.

„Nálunk, ha szar is, meg, ha jönnek ezek a szar helyzetek, akkor azon gondolkozunk, hogy hogy kellene megoldani. (...) Volt, hogy én beültem a buszba és akkor én mentem pár liter szolárkát [üzemanyagot] tankolni, pedig előtte sose csináltam ilyet, mert a férjem épp ült a főiskolán párán [előadáson], mert ugye kellett az aláírás, hogy ne kapjon behívót.” (Kárpátaljai magyar nő, tömb, falu, 2024)

Olyan példa is említhető, amikor a beszélgetőtársunk gyermeke gyógyíthatatlan betegségében nem a tragédiát, hanem a megmenekülés lehetőségét látta, hiszen fia, ha nagykorú lesz, nem kerülhet katonai szolgálatra. Ezért a maradás mellett döntöttek. Emellett az apára átruházott gyámság révén a hadköteles apa is reménykedhet abban, hogy felmentést kap a katonai behívás alól. Mindezek ellenére a bizalmatlanság továbbra is jelen van, ezért a hadköteles apa biztonsága érdekében nem hagyja el az otthonukat.

Egy másik családban a hadköteles korú fiú munkahelye sokáig biztosított felmentést. Ezzel a felmentéssel járt munkahelyére, naponta kétszer áthaladva a katonai ellenőrzőpontnál, ahol minden alkalommal bemutatta a dokumentumait. Egy esedékes orvosi felülvizsgálaton azonban rendellenes szív működést fedeztek fel nála, később más betegséget is diagnosztizáltak. Bár lehetett volna gyógyszeres kezelést is választani, a család inkább a műtét mellett döntött. Abban bíztak, hogy ezzel egészségügyileg alkalmatlanná lesz nyilvánítva a fiú. Később kiderült, hogy erre semmi garancia.

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

Említést érdemel az is, hogy a katonakorú férfiak számára az (általában magyarországi) online munkavégzés lehetősége megoldást jelent a pénzkeresésre, hiszen az az otthon elhagyása nélkül is végezhető.

4) Kockázatkerülés és negatív külföldi tapasztalatok

A nemzetközi kutatások azt igazolják, hogy a migráció folyamata általában kockázatot rejt magában, és szinte mindig (időszakos) státuszvesztéssel jár (Melegh et al. 2010; Williams – Baláz 2012). Interjúalanyaink körében is felmerültek ezen dilemmák, ami miatt sokan nem vállalkoztak a költözésre. Azért döntöttek a maradás mellett, mert nem akarták újrakezdeni az életüket külföldön és/vagy nem akarták feladni a már kiépített egzisztenciájukat. Íme egy példa ezen dilemmákról:

„Én személy szerint nem szeretnék átköltözni, mert az életünk munkája van itt, ebben a házban is. Meg ott most mihez kezdjek, majdnem ötven évesen?”
(Kárpátaljai magyar nő, tömb, falu, 2023)

A kárpátaljaiak közül sokan rendelkeznek korábbi külföldi (többnyire magyarországi) munka-, oktatási vagy hétköznapi élettel kapcsolatos tapasztalatokkal. Ugyanakkor ezek a tapasztalatok egyeseknél inkább visszatartó tényezők (Kovács 2022), hiszen a korábbi magyarországi munkavállalás vagy ott tartózkodás során negatív élményeket szereztek, ami szintén a maradás oldalára billentette a mérleget a menni vagy maradni kérdésében.

„Valahogy úgy voltam vele, hogy ott sincs kolbászból a kerítés, ott is kipróbáltuk már az életet, ott is, és mégsem gondoltuk, hogy ott jobb.” (Kárpátaljai magyar nő, tömb, város, 2024)

5) Az Istenbe vetett hit és az egyház megtartó ereje

Különböző felmérésekből és kutatásokból ismert (Hires-László 2021; Hires-László – Lőrinc 2022; Papp Z. et al. 2017), hogy Kárpátalján, így a magyar közösségen belül is, rendkívül fontos a vallás, az Istenbe vetett hit. Mindez az interjú beszélgetéseinkből is kirajzolódott. Többen kiemelték, hogy a szülőföldön maradásuk mögött az isteni gondviselésbe vetett hit áll. Úgy vélik, ha tényleg el kell hagyniuk Kárpátalját, *„akkor a Jóisten úgyis jelet küld majd”* (Kárpátaljai magyar férfi, tömb, falu, 2024). Erőt tudnak meríteni a hitből, amelyet a gyülekezet összetartó ereje, a közös imádások, események is erősítenek.

„(...) valamikor, vagy egy évvel ezelőtt volt egy igehirdetés, amikor a tiszteletes azt mondta, hogy körül rajokban mindenkit bombáztak, csak Kárpátalját

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

nem, mert mi vagyunk Gósán szigete. Az a sziget, amit az Isten megtart. (...) És az, hogy az anyaországban vagy nyugaton azt mondja a nyugati, hogy én megélek a két kezem után, nekem nem kell az Isten. Mi pedig azt mondjuk, hogy megélünk hit által, mert nekünk igenis az Úristentől van mindenünk, mindenünk tőle van, amit ő adott, ő adta az egészségünket, ő adta az irodánkat, és neki azért hálásnak kell lenni, mert mi így állunk hozzá.” (Kárpátaljai magyar férfi, tömb, város, 2025)

6) Lokálpatriotizmus és felelősségtudat

Sokan azért sem hagyták el szülőföldjüket, mert ragaszkodnak az ottani materiális és immateriális javaikhoz, így nem akarták hátrahagyni a családi házukat, a kiterjedt kapcsolati hálójukat, a gazdaságot vagy a vállalkozásukat. Mindez egybevág az immobilitás kutatásában feltárt nemzetközi (Debray et al. 2023; Mata-Codesal 2015) és hazai eredményekkel (Czibere – Loncsák 2025). Interjúalanyaink körében további helybentartó erő volt, hogy szeretnek Kárpátalján élni, itt érzik érzelmi biztonságban magukat.

„Mindig is úgy terveztem, hogy itt fogok élni. Ez hozzátartozik az életemhez. Nem mondom azt, hogy nem merült fel. (...) De valahogy én még mindig ide kötődöm. (...) Azt gondolom, hogy szellemileg nagyon megviselne, ha el kellene menni. Hát szeretem. Szoktunk ezzel viccelődni, hogy az autónk már ismeri ezeket a gödröket. Hát a klasszikus.” (Kárpátaljai magyar férfi, tömb, város, 2023)

A menni vagy maradni dilemmája kapcsán azoknál, akik megfelelő egzisztenciális feltételekkel rendelkeznek Kárpátalján, a maradás melletti szempontokat erősítette a küldetéstudat, a közösségért való felelősségvállalás is. Az egyik vállalkozó interjúalanyunk elmondása szerint a mások iránt érzett felelősség tartotta otthon, mivel külföldre távozása esetén beosztottjai is szorult helyzetbe kerültek volna. Másik interjúalanyunk pedig így nyilatkozott:

„Február 24-én csütörtök volt, ugye a legnagyobb elkeseredettség volt, és kiderült, hogy rengetegen lépték át a határt. Rengetegen mentek el. És körülnéztünk, és nem maradt itt senki. Mármint olyan senki, aki tevőlegesen is akart volna bármit is csinálni. (...) Én akkor, már pénteken este már azon gondolkodtam, hogy ezt így nem lehet. Tehát ha ez hosszú távú, akkor kellene valamit tenni. (...) Én azt éreztem, hogy hasznosabb vagyok itthon, minthogy most kimenjünk és egy új életet kezdjünk el teljesen a nullától.” (Kárpátaljai magyar nő, tömb, város, 2023)

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

Amikor kitört a háború, sok idős maradt egyedül, a kárpátaljai gyerekek pedig sokáig nem jártak iskolába, közösség nélkül maradtak. Eközben a menekült ukrán gyerekek számára színes programokat szerveztek: színházi előadásokat, koncerteket, különféle mentálhigiénés eseményeket. Interjúalanyaink közül azok, akik a háború kitörését követően átmenetileg 1-2 hétre elhagyták Kárpátalját, a magyarországi létezésüket „semmittevésként” élték meg. A tudat, hogy Kárpátalján sokan maradtak segítség nélkül, fontos érv volt amellet, hogy noha a háború kirobbanását követő napokban elhagyták Ukrajnát, mégis visszatérjenek.

„Mindig az volt a dilemma, hogy maradjunk itt [Kárpátalján], és dekkoljunk, és várjunk valamit, és nem is tudjuk, hogy mit, vagy telepedjünk át, vagy menjünk vissza, mert hogy otthon meg azt láttuk, hogy nagyon kevesen maradtak, nagyon sok a menekült, és nem győzték az itteniek a munkát. (...) Azt láttuk, hogy nagyon szükség van bárkire is itt [Kárpátalján]. És mi pedig ott ültünk, és semmit nem csináltunk, és ez is olyan rossz érzés volt, hogy tétlenségben voltunk, és aztán én voltam az, aki mindig afelé kacsingattam, hogy jöjjünk vissza, jöjjünk vissza.” (Kárpátaljai magyar nő, tömb, város, 2024)

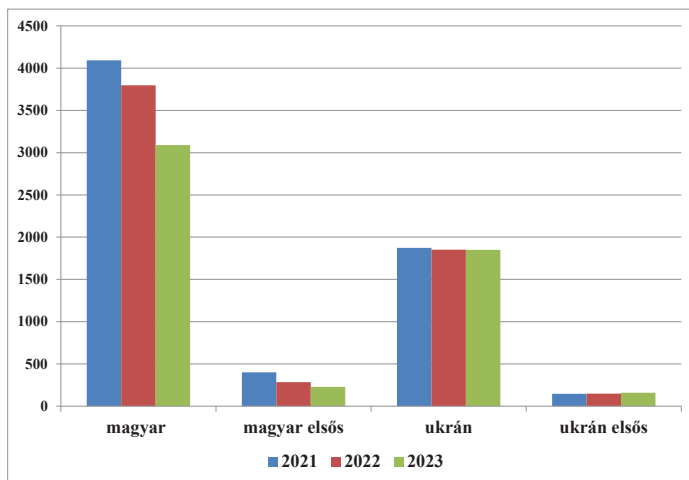
A MIGRÁCIÓ HATÁSA A KÁRPÁTALJAI MAGYAR TÁRSADALOMRA 2022 UTÁN

A migrációs folyamatok jelentősen átalakították Kárpátalja etnikai arányait és a lokális életvilágokat. A magyarok elvándorlása és a belső menekültek érkezése együttesen azt eredményezte, hogy Kárpátalja etnikai arányai az ukrán népesség javára tolódtak el (etnikai csere).

Az etnikai csere folyamatát kiválóan szemléltetik az esetenként hozzáférhető beiskolázási adatok. A Beregszászi kistérség vonatkozó adatai szerint 2022 szeptemberében 10%-os csökkenés volt tapasztalható, 2023 szeptemberében pedig további 10%. Fontos azonban megjegyezni, hogy a magyar tannyelvű iskolákból távoztak a legtöbben, és a magyar osztályok létszáma folyamatosan csökken, miközben az ukrán tannyelvű osztályok létszáma stabil maradt (1. ábra). Még látványosabb a különbség, ha csak az elsősök számát vizsgáljuk. Beregszászon a magyar elsősök száma 2021 és 2022 között 30%-kal, 2023-ban pedig újabb 20%-kal csökkent. Eközben az ukrán elsősöké előbb stagnált, majd 2023-ra közel 10%-kal nőtt (Kovály 2024). A magyar tanulók aránya az összes tanulón belül így 73%-ról 58%-ra csökkent. Mindez egyértelmű indikátora az etnikai cserének a városban és vonzáskörzetében.

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

1. ábra. A Beregszászi kistérség beiskolázási adatai tannyelv szerinti bontásban, 2021–2023
Forrás: Kovály 2024: 145

Az etnikai csere, azaz a magyarok elvándorlása és az ukránok bevándorlása azonban a térben nem mindig fedi egymást: míg a belső menekültek érkezése elsősorban a kárpátaljai városokban eredményezte az ukránok számának növekedését, addig a magyarok elvándorlása a (főként periférikus) falvakat érintette látványosabban – bár természetesen a városi magyarok elvándorlása is jelentős mértékű volt. Összességében azonban a folyamat a magyarok arányának csökkenéséhez vezetett, amelynek komoly következményei lehetnek a magyar közösségre nézve, elsősorban a kisebbségi jogvédelem és érdekérvényesítés (nyelvhasználat, intézmények fenntartása) terén.

Habár statisztikai adatok hiányában ezekről a változásokról csak közvetett források állnak rendelkezésünkre, az interjúk alapján kirajzolódik, hogy a magyarok kivándorlása erősen szelektív volt. Leginkább a munkaképes korúak hagyták el a térséget, jellemzően családjukkal együtt. Nagy számban távoztak a hadköteles korú fiatal férfiak is. Ennek eredményeként a helyi magyar közösségek demográfiai összetétele torzult: az idősek és a nők aránya magasabb a helyben maradt népességben belül.

Mindez azt eredményezte, hogy a nők szerepe felértékelődött a családi és közösségi élet megszervezésében, egyre több feladat hárul a nőkre. Hangsúlyoznunk kell, hogy a nők megszokasodó feladatai, szerepei nem 2022-ben kezdődtek, hiszen Kárpátalján a munkamigráció évek óta jellemző megélhetési stratégia, amelyben jellemzően férfiak vesznek részt. Ezért a férfiak távollétében a nőkre már a háború kitörése előtt is számos feladat hárult (Erőss 2020; Erőss et al. 2020). Most azonban – függetlenül attól, hogy otthon vannak-e a család férfitagjai, vagy épp elmenekültek a háború elől – a munkahelyen való helytállás és a gyerekek nevelése mellett a min-

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

dennapi ügyintéзések, házkörüli teendők ellátása is rájuk hárul, továbbá a tipikusan férfiakhoz társított feladatokat (például generátor beüzemelése, szerelés, kaszálás, autómosás stb.) is meg kellett tanulniuk elvégezni.

„Most, ebben a háborús időszakban mindenféle szerepünk van: az is, amit eddig nem csináltunk, ha kell, fát kell vágni, ha kell, generátort beüzemelni, villanyórát lekapcsolni, mindent tudunk kell.” (Kárpátaljai magyar nő, tömb, falu, 2023)

Azok a nők, akiknek a férje ugyan otthon van, de a katonai behívók miatt nem merik elhagyni szűk környezetüket, szintén többletterheket viselnek. Gyakran egyedül ők folytatnak kereső tevékenységet, de emellett ellátják a családi élet koordinációját (például gyerekek iskolába, óvodába juttatását), és az ügyintéзést (például számlák befizetése, bevásárlás) is. Emellett az idős szülők és rokonok gondozása is rájuk hárul, ami a férfiak távollétében vagy korlátozott lehetőségei miatt különösen megterhelő.

„Például én sem engedem a férjemet, hogy menjen most Beregszászba, vagy Ungvárra. (...) Hát a behívások miatt félünk. Mi, akik itt maradtunk, feleségek, nők, mi ezt vállaljuk, hogy elintéзünk mindent, csak ők [a férfiak] biztonságban legyenek. (...) Átvettem a férjemtől az ilyen kisebb intéзkedéseket. Postára elmegyek, bevásárolok, autót mosok, tankolok, viszem a gyereket az iskolába, szóval ilyeneket.” (Kárpátaljai magyar nő, tömb, falu, 2023)

Nem feledkezhetünk meg a kárpátaljaiak életében mindig is fontos szerepet játszó határon átnyúló mozgásokról sem, ahol a hadiállapot miatti határátlépési korlátoзások következtében a nők egyre nagyobb szerepet vállálnak. Továbbá, ha a férfi családtag külföldön él, a nők azok, akik a gyerekekkel átkelnek a határon a személyes találkoзók érdekében, miközben az otthonmaradt családtagok ellátásának logisztikáját is megszervezik.

A kivándorlás nemcsak demográfiai összetétel, hanem társadalmi státusz szerint is szelektív volt. Ahogy korábbi történelmi kataklizmák idején, úgy most is viszonylag magas volt az értelmiség és a magyar elit aránya a kivándorlók között. Ez komoly kihívást jelent a közösségi élet fenntartása és az intéзmények működtetése szempontjából.

Interetnikus kapcsolatok és adaptáció

A háború sújtotta belső-ukrajnai régiókból már a bombázások legelső napjaitól több tízezer belső menekült áramlott be Kárpátaljára, így a megye társadalmi-etnikai szerkezetének átalakulására nemcsak a magyarok elvándorlása, de a belső menekül-

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

tek érkezése is jelentős hatással volt (Koroutchev 2024), megváltoztatva az őslakosok életét és a helyi viszonyokat is. Éppen ezért fontos megvizsgálni ezen belső migrációs folyamatok jellemzőit és az új lakók érkezésének társadalmi hatását a kárpátaljai hétköznapiakra, az interetnikus kapcsolatok alakulására.

AZ INTERETNIKUS KAPCSOLATOK ALAKULÁSA

Az ukrán állam főként a 2014-es geopolitikai eseményeket követően kezdett erőltetett nemzetépítésbe, amely elsősorban az orosz nyelv visszaszorítására irányult, azonban ezen intézkedések a magyar közösséget is hátrányosan érintették (Csernicskó – Kontra 2023). Interjúalanyaink elmondása szerint az etnonacionalista törekvések 2022 után még inkább felerősödtek, továbbá Kijev és Budapest feszült diplomáciai viszonya is hatást gyakorolt az ukrán–magyar interetnikus viszonyokra (Fedinec 2025b). Tereptapasztalataink és interjúk beszélgetéseink alapján főként a nyelvi kérdések, valamint a Budapest és Kijev közötti ellentétek kerültek felszínre, mint a belső menekült ukránok és a helyi magyarok közötti viszony konfliktusainak a fő forrásai. Empirikus kutatásunk alapján azonban az látszik körvonalazódni, hogy az ukrán–magyar interetnikus viszonyokat érintő negatív hatások inkább közösségi szinten érzékelhetők (Balogh 2024; Balogh – Kovály 2024). Ugyanakkor a politikai diskurzusok negatív hatásai az egyének szintjére is leszivárognak. Ettől függetlenül interjúalanyaink szerint a kárpátaljaiak között nem változott számottevően a viszony, leginkább a belső menekültek érkezése – és idegensége – okoz feszültséget.

A magyar tömb területén beszélgetőpartnereink jelentős része meglehetősen negatívan viszonyult a belső menekültek érkezéséhez. Úgy érzik, hogy a mindennapokban, az utcákon, az üzletekben, az ukrán nyelv egyre inkább háttérbe szorítja a magyart. Emellett attól is tartanak, hogy a nagyszámú belső-ukrajnai menekült megjelenése veszélyeztetheti a magyar nyelvű oktatás jövőjét Kárpátalján. Ugyanakkor a 2022 után a megyébe érkező belső menekültekkel kapcsolatban számos pozitív példával is szembesültek, úgy vélik, hogy sokan közülük igyekeznek integrálódni a számukra sajátos nyelvi-kulturális közegben. Mások azonban arról számoltak be, hogy a belső menekültek részéről találtak szélsőséges nacionalista megnyilvánulásokkal, főként a nyelvhasználatot illetően.¹¹

„Nagyon sok belső-Ukrajnából érkező személy van jelenleg Kárpátalján. A város főterén sétálva szinte csak ukrán szót hallani. Nagyon ritkán hallok ma-

¹¹ Érdekes az a jelenség, amelyet több interjúalanyunk is említett a nyelvhasználati feszültségek kapcsán. Mivel a Kárpátalján tartózkodó menekültek jelentős többsége azon kelet-ukrajnai megyékből érkezett, ahol az orosz nyelv dominál, a legtöbben orosz anyanyelvűek, ám 2022 után sokan igyekeztek átállni az ukrán nyelv mindennapi használatára. Azonban több olyan esetet is említettek interjúalanyaink, amikor a magyar kisebbség tagjait oroszul kérték számon, hogy miért nem beszélnek ukránul.

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

gyart. És ez számomra nagyon-nagyon furcsa. (...) Számomra ez nagyon nagy változás. Illetve az is, hogy már az üzletekben is nagyon sokszor csak ukránul szólalnak meg, nem is szolgálnak ki másképp. És rosszallóan néznek rád, hogy miért magyarul kérsz.” (Kárpátaljai magyar nő, tömb, város, 2024)

Az alábbi interjúrészlet – amely az egyik belső menekülttel készített beszélgetésből származik – mindkét nemzet irányából jól szemlélteti a nyelvhasználatból adódó feszültségeket:

„Volt először, amikor megnyitottunk, volt néhány eset, amikor bejöttek hozzánk a kávézóba és megkértük őket, hogy ne beszéljenek magyarul, mert mi semmit nem értünk. És volt néhány eset, amikor azt mondták, hogy akkor miért állsz te itt [a pultban]? De én gyorsan elmagyarázom, hogy én Ukrajnában vagyok, ezért ukránul beszélek. Nagyon gyorsan.” (Kárpátaljárá áttelepült belső menekült ukrán nő, tömb, város, 2023)

A magyar nemzetiségű interjúalanyaink szerint a feszültségek kialakulásában szerepet játszanak a sajtóban megjelenő negatív magyarellenés tartalmak is, valamint az, hogy a megérkező belső menekültek általában nincsenek tisztában Kárpátalja szociokulturális viszonyaival és többnyelvű hagyományaival; sokan Beregszászban (vagy Kárpátalja más magyarlakta térségében) szembesültek először azzal, hogy Ukrajnában magyar kisebbség is él.

A belső menekültekkel kapcsolatos vélemények azonban nem kizárólag a nemzeti narratívával keretezve fogalmazódnak meg, hanem más nézőpontok is érvényesülnek, például az „értékes emberek” perspektívája, amelyet főként a városi terekben láttak árnyaltan. Beszélgetőtársaink egy része szerint ugyanis a belső menekültek érkezése és az Ukrajna más régióiból áttelepült vállalkozások megjelenése¹² pozitív lendületet hozott Kárpátalja gazdasági életébe (Chubar et al. 2023; Kovály 2025).

„És egyébként úgy érzem, hogy az is jó, hogy jöttek a menekültek. Mert nagyon sok új dolgot hoznak egyébként magukkal. (...) Szóval van ennek is egy pozitív oldala, hogy ők hozták magukkal ezt a lazaságot, hogy úgy lazítottak rajtunk is. Vagy ugyan ezt a szépségiparban is, az éttermeknél is tapasztalom, hogy hogy nézzenek ki, hogy kicsit más stílust is hoztak magukkal. Szóval van ennek pozitív hozadéka is. Hogy egy kicsit szebb a város, korszerűbb, innovatívabb, modernebb. (...) Vagy például Munkácson két menekült srác, Harkivból jöttek és egy régi raktárhelyiséget újíttak fel, dehogyan ez úgy néz ki, jöttek és beren-

¹² 2025 elejéig csaknem 400 vállalkozás települt át Ukrajna háború sújtotta területeiről Kárpátaljárá. Ezek közül 47% az IT-szektorban, 27% a szolgáltatási szektorban, 19% a feldolgozóiparban, 4% az építőiparban és 0,5-0,5% az áruszállítás és mezőgazdaság ágazatában tevékenykedik.

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

deztek egy olyan profi fotóstúdiót, óriási ventilátorokkal meg olyan berendezéssel, hogy itt nem nagyon látsz ilyet. És ezek amúgy piaci rések, amiket ők betöltenek. És megvan rá a fogyasztói igény.” (Kárpátaljai magyar nő, tömb, város, 2023)

Egyrészt mivel a belső menekültek főként nagyvárosokból érkeztek, új, magasabb minőségű szolgáltatásokat kínáló vállalkozások, kávézók, üzletek jelentek meg Kárpátalja-szerte, amelyek növelik a versenyszellemet és a kreativitást a helyi vállalkozók körében is. Másrészt, mivel a legtöbb áttelepült vállalkozás az IT-szektorban tevékenykedik Kárpátalján (főként Ungváron), egy magasabb státuszú, nagyobb vásárlóerővel rendelkező réteg is megjelent a megyében, ami a lokális közösségekre is hatással van.

„És például Ungváron. Teljes lakónegyedek épülnek nekik [a belső menekülteknek]. (...) Sem Ungváron, sem Munkácson, sem más városokban nem volt meg az infrastruktúra ahhoz, hogy kiszolgálják ezeket az embereket, akik egy bizonyos szinthez, egy bizonyos színvonalhoz voltak szokva, és nem volt meg az infrastruktúra ahhoz, hogy kiszolgálják őket. Ők hoztak magukkal amúgy kutyaszállodákat, szépségszalonokat. (...) Két év alatt 12 magánóvoda nyílt Ungváron. Magániskolákat hoztak létre maguknak. És olyan szolgáltatási színvonalat teremtettek, amely kielégíti őket.” (Kárpátaljai magyar férfi, szórvány, város, 2025)

Interjúalanyaink egy része szerint a belső menekültek kapcsolatot teremtenek a kárpátaljaiak és a Kárpátokon túlról érkező ukránok között, ugyanakkor a belső menekültek érkezése anyagi feszültségeket is okoz. Az ingatlan bérleti díjak hirtelen emelkedése¹³ vagy egyes belső menekültek magasabb életszínvonala a kárpátaljaiakhoz képest látens konfliktusok forrása lehet, amelyek tovább fokozódhatnak a helyiek és a belső menekültek közötti interakciók hiánya miatt (IOM 2023). A periférikus régióban szembeutnő különbségeket eredményez, hogy a belső menekültek egy része a tehetősebb rétegekből érkezett. Mindez nemcsak a helyi tájképben, de a kárpátaljaiak észleléseiben is markánsan megjelenik:

¹³ A LUN (2025) ingatlanügynökség becslései szerint Ungvár lett a legdrágább város Ukrajnában a bérleti díjak tekintetében. Jelentésük szerint 2024 júliusában egy egyszobás lakás bérleti díja Kárpátalja megyeközpontjában átlagosan 17,700 UAH (423 USD). Ezek az árak magasabbak voltak, mint Lembergben (16,500 UAH = 394 USD) és Kijevben (15,000 UAH = 359 USD). 2025. április elején Ungvár továbbra is vezető helyen állt az ukránai városok között a lakásárak tekintetében: egy egyszobás lakás átlagos ára hat hónap alatt 16%-kal nőtt, és 2025. április elején elérte a 64,000 USD-t. A fővárosban ez az érték 63,000 USD, Lembergben pedig 65,000 USD volt.

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

„Jönnek a sok bambák, jönnek itt a nagy olyan autók, hogy én nem tudom, hogyha egy életen keresztül spórolnánk, szerintem akkor nem tudnánk venni ilyen terepjárókat, meg várjál, melyiket, ami villanyos, az az elektromos autó, nem jut az eszembe valami nagy puffulós márka egy szaros Beregszászba, ahol még utca, utca sincs, mert olyanok az útviszonyok, hogy már itt így kell szlalomozni, hogy eljuss Á-ból B-be, és akkor az ő gyerekeik jönnek ide, meg ők beülnek itt saslikozni, meg mit tudom én, mert a turizmus az virágzik. Biztos nekik is van kiesésük, de az meg, hogy itt látod te is. Sokan vannak.” (Kárpátaljai magyar nő, tömb, város, 2024)

A HÉTKÖZNAPOK ÁTALAKULÁSA A MAGYARLAKTA TÉRSÉGEKBEN 2022 UTÁN

A magyar közösség tagjainak nagyszámú elvándorlásával a magyar szociális és kulturális terek is beszűkültek, fellazultak a régi kapcsolatrendszerek (Kovály 2024). A maradásról vagy elköltözésről hozott családi döntések közvetlen hatással vannak a közösség fennmaradására, legyen szó munkáról, beiskolázásról, a kulturális vagy egyházi intézmények létéről, míg a közösség is visszahat a családi döntésekre. Az alábbiakban néhány életvilág formálódásán keresztül igyekszünk közelebb hozni a hétköznapi dilemmákat és stratégiákat.

Amint korábban bemutattuk, számos család döntött úgy, hogy a férj/apa külföldre távozik. Az ily módon szétszakított családok esetén a család akár hónapokig nem tud személyesen találkozni, ez pedig egyre lazuló apa-gyerek és/vagy férj-feleség kapcsolatokat eredményez. A külföldi munkavállalásból adódó szétszakítottság az orosz–ukrán háború kitörése előtt is sok kárpátaljai családot érintett, 2022 után azonban olyan családok is ezt a megoldást választották, akik korábban Kárpátalján éltek és dolgoztak. A helyzetet tovább nehezíti, hogy a hadköteles férj/apa már nem tud hazalátogatni, így a nőkre és a gyerekekre hárul a találkozás lehetőségének megszervezése és maga az utazás. Mindezek miatt sokan borúsan látják a maguk, családjuk vagy a kárpátaljai magyarság helyzetét: „2014-től csak lefelé megyünk” (Kárpátaljai magyar nő, tömb, város, 2024).

Interjúpartnereink szerint pozitív következmény azonban, hogy a helyben maradtak között megerősödtek a lokális kapcsolatok. A férfi vagy a fiatalabb családtagok távollétében a szomszédság, a rokonság többi tagja nyitottabb a másik megsegítésére, érzékenyebbek lettek egymás problémái iránt.

„Aki itt maradtak, azok még jobban összetartanak. Úgy is lehet gondolni, hogy tehát akik itt maradtak, mi, akik itt maradtunk, még jobban össze kell fogjunk. Tehát azokért is, akik elmentek, de gondoljuk, hogy visszajönnek, mivel vissza akarnak jönni. Meg hát egymásért is. Nekünk is itt a szomszédba’

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

van egy anyuka kisgyerekkel, hát a férjemet sokszor hívja, hogy na, gyere cseréld már ki ezt vagy azt.” (Kárpátaljai magyar nő, tömb, falu, 2024)

Kárpátalja-szerte megfigyelhető, hogy az egyház, az egyes gyülekezetek vagy civil szervezetek többletfeladatot vállalnak, például az idősek gondozása terén, rászorulóknak segélyezésében, gyermekek számára programok szervezésében. Ezek a tevékenységek – amellett, hogy célzott támogatást nyújtanak – növelik a közösségi összetartozás érzését és sokakat megerősítenek a maradás melletti döntésükben.

Megemlítenéd az is, hogy a kárpátaljai magyar oktatási intézményhálózat kulcsfontosságú a közösség megtartása szempontjából. Ahogyan fentebb is utaltunk erre, a magyar osztályok beiskolázási számai csökkentek 2022 után. Interjúink alapján a beiskolázásról hozott szülői döntéseket általában hónapokig tartó vita és gondolkodás előzi meg. Ugyanis az iskoláskorú gyereket nevelő családokban még szeptember 1. előtt el kell(ett) dönteni, hogy hol kezd a gyerek a tanévet. Azokban a családokban, akiknek tagjai a háború kitörését követően hagyták el az országot, a gyerekek célországban történő beiskolázása megnehezítette a hazatérést. Másrészt a még Kárpátalján tartózkodók közül is sokan döntöttek a (végleges) kitelepedés mellett. Ennek egyik oka az volt, hogy bár néhány családtag még Kárpátalján élt, a család egységének megőrzése érdekében a külföldön tartózkodó, jellemzően férfi családtag után költöztek és már a célországban iskolázták be a gyerekeiket. Másrészt a bizonytalan jövőtől tartva sokan a külföldi iskolakezdet választották és ezzel is előkészítették a család teljes áttelepülését.

Az iskolarendszer felsőbb szintjén, a felsőoktatás kapcsán is felmerülnek a dilemmák, pontosabban a felsőoktatás egyfajta megoldást kínál a fiúgyermekek szülőföldön tartására. Akkor is így van ez, ha mások épp ebben a helyzetben döntenek úgy, hogy magyarországi felsőoktatási intézménybe próbálnak meg felvételt nyerni, amint ezt fentebb bemutattuk. A felsőoktatást előnyös helyzetbe hozta annak lehetősége, hogy a nappali szakon tanulmányaikat folytató hadkötelesek felmentést kapnak. Ezt a lehetőséget sokan kihasználva, bízva a katonai behívó elkerülésében, kezdték el felsőfokú tanulmányaikat, akár idősebb korban is.

„Mindenki fél, 16 évesen már beregisztrálják őket a vojenkomátra [hadkiegészítő parancsnokság]. (...) Tehát most sokan, ez még megoldás, mert akinek még nincs diplomája, főiskoláról is sokan azért is mentek tanulni idősebbek is, ha nem volt még diplomája, mert akkor felmentést ad a főiskola. (...) De ez is egy olyan dolog, hogy ma ezt mondják, holnap ezt mondják, itt senki nincs biztonságban, érted? Lehet, hogy most ez a törvény lép életbe, lehet holnap hoznak egy másikat. Tehát itt teljes a káosz. Nincs egyszerűen egy biztos érzéked, hogy bármikor kihúzzák a lábad alól a szőnyeget.” (Kárpátaljai magyar nő, tömb, város, 2023)

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

Amint a fentiekből is kiderül, hasonló élethelyzetben a kárpátaljai magyar családok más és más boldogulási stratégiát választanak. A hétköznapi életvilágok átalakulását, a migrációs döntéseknek a boldogulásban (túlélésben) játszott szerepét, hatalmas tétjét jól mutatja, hogy az ukrainai magyar közösségen belül is kialakult egyfajta törésvonal az országot elhagyók és a maradók között. A negatív vélekedés főként azok ellen a kárpátaljai magyar érdekképviselői személyek ellen irányul, akik a háború legelső napjaiban Magyarországra menekültek. Több interjúalanyunk is hangot adott csalódottságának, mert úgy érzik, a Kárpátalját elhagyó vezetők cserbenhagyták a magyar közösséget.

„Ha te elmentél, és egyébként ez neked abszolút egy szuverén jogod, hogy eldöntsd, hogy te hol érzed magad biztonságban, vagy kevésbé veszélyben, vagy, hogy te hogyan alakítod az életed, ehhez mindenkinek joga van, hogy ezt eldöntse. Azt, hogy valaki kintről próbálja elmondani, hogy te otthon mit csinálj, ahhoz viszont már kevésbé van joga. Tehát joga mindenkinek van megszólalni, csak én nem feltétlenül kell, hogy elfogadjam azt, hogy valaki olyan mondja el nekem, aki egyébként nem vállalta be azt, hogy ő itthon marad, és hogy itthon hogyan kell csinálni.” (Kárpátaljai magyar férfi, tömb, város, 2024)

Terepkutatásunk során az is kirajzolódott, hogy a háborúhoz való viszonyulásban különbségek mutatkoztak a magyar és az ukrán interjúalanyaink között. Mint ahogyan az a vonatkozó kutatásokból is kiderült (Kulyk 2023), a többségi társadalom tagjait az elmúlt évek geopolitikai eseményei nemcsak nemzeti identitásukban erősítették meg, de az Ukrajnához, mint szülőföldhöz való lojalitásukat is fokozták, ami az ukrán nemzetiségű beszélgetőpartnereink hozzáállását is jellemezte, a jelenlegi háborúra sajátjukként tekintenek. Ezzel szemben a magyar közösség tagjai, elsősorban a tömbben élők, inkább elhatárolódnak a háborútól, és lojalitásuk a régióhoz kötődik.

„Mi abszolút lokálpatrióták vagyunk, de úgy gondoljuk, hogy ez nem a mi harcunk. (...) És én ezt merem kimondani, hogy ezért nem érdemes meghalni. Van olyan, amiért igen, de ennek a háborúnak az okáért, vagy amit mondanak oknak, azért nem. Tehát területek jönnek-mennek és ezt a történelemben mi éljük meg talán a leginkább. Tehát, hogy minden átalakul. És 100 év múlva nem lesz tét az, amiért most harcolunk. És én nem gondolom, hogy ezért harcolni kell. (...) Mi Kárpátalját otthonunknak érezzük, de Ukrajnával kapcsolatosan van egy (...) Kárpátalja nem Ukrajna. Mentális, vagy lelki értelemben.” (Kárpátaljai magyar nő, tömb, város, 2024)

Az erős lokális-regionális identitás tükröződik az alábbi interjúrészletben is:

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

„(...) ha Kárpátalját is érintené, ha itt is lőnének, akkor igen, akkor harcolnék. Mert ez az én szülőföldem is. De így, ezt nem érzem magaménak.” (Kárpátaljai magyar férfi, tömb, város, 2023)

A fenti, a magyar tömb területén élők részéről megfogalmazott véleményekhez képest némi eltérés figyelhető meg a szórványban élő magyarokkal készült beszélgetésekben. Utóbbiak támogatottabbak Ukrajna katonai céljai és a harcokban résztvevők iránt. Úgy véljük, hogy ennek oka elsősorban az, hogy a szórványban a társadalmi kapcsolatok nagy(obb) arányban kötődnek a többségi nemzet tagjaihoz és tapasztalataink alapján a médiafogyasztási szokások is eltérőek.

Összegzés

Kutatásunk során azt vizsgáltuk, hogy az orosz–ukrán háború kitörése hogyan alakította a helyben maradt kárpátaljai magyarok helyzetét és boldogulási stratégiáit, miként befolyásolta a megye társadalmi-demográfiai viszonyait, különös tekintettel az etnikai összetételre. Elemzésünkben részletesen kitértünk arra, hogy a magyar közösség tagjai milyen tényezők mentén döntenek a szülőföldön maradás mellett, illetve milyen dilemmákkal küzdenek a migrációs döntések során a háborús körülmények közepette. A háború és annak társadalmi-gazdasági következményei alapvetően alakították át a megye etnikai-demográfiai képét és a szülőföldön való boldogulás lehetőségeit. Az alábbiakban összefoglaljuk ezeket a változásokat.

A szülőföldön maradó családok komplex és gyorsan változó boldogulási stratégiákat követnek. Rendkívül fontos tényező számukra a család egybentartása. Ha a család hadköteles korú férfi tagja(i) mentességet kapnak a katonai behívások alól, akkor ők is részt tudnak vállalni a család fenntartásában. Sok férfi azonban bujkál, ami jelentős anyagi áldozatot követel és pszichés megterhelést jelent az egész családnak. Másokat a migrációval járó kockázat és státuszvesztés tántorít el attól, hogy elinduljanak. Nem szeretnék hátrahagyni házaikat, vállalkozásukat, cserbenhagyni alkalmazottaikat vagy közösségüket, és sokan negatív tapasztalatokat gyűjtöttek korábban külföldön, ezért sem vágnának bele az országváltásba. Azok a családok, akik jelenleg szétszakítva élnek – többnyire a férj távollétében – a háború minél hamarabbi lezárásában reménykednek, hogy a család ismét együtt lehessen, lehetőleg Kárpátalján. Addig is a találkozást online, illetve időszakosan oldják meg, a feleség és a gyerekek heti vagy havi rendszerességgű utazásával.

A kárpátaljai magyarok számát korábban is főként az elvándorlás csökkentette, de a migrációs folyamatok volumene és az érintett társadalmi csoportok, korosztályok is bővültek. Bár konkrét adatok hiányában a folyamat pontos nyomon követése nem lehetséges, elmondható, hogy a gazdaságilag aktív korúak, a családostok és a katonakorú férfiak nagy arányban hagyták el Kárpátalját. E szelektív migráció ered-

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

ményeként az otthon maradtak demográfiai összetétele torzult, a nők és az idősek felülreprezentáltak a magyar közösségen belül. A 2022 utáni migrációs veszteség nagyobbban tűnik a tömbben, mint a szórványban, és a vidéki térségek (különösen a kisebb falvak) kiürülése látványosabb, mint a városoké. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a városi magyarság elvándorlása arányaiban elmaradt volna a rurális térségektől.

A magyarok elvándorlásával párhuzamosan jelenleg hozzávetőleg 250-300 ezer belső menekült tartózkodik Kárpátalján. Bár a menekültek főként a nagyobb városokat részesítik előnyben, a perspektivikusabb magyar falvakban is megjelentek. Ennek eredményeként elsősorban a városokban, de a magyar településterület egészén is tapasztalható az etnikai csere, azaz a magyarok arányának csökkenése és az ukránok arányának növekedése. A belső menekültekkel való viszony ambivalens: egyrészt új impulzust hoztak a megyébe, fontos szerepet játszanak a társadalmi-gazdasági életben, másrészt viszont a helyi szociokulturális ismeretek hiánya esetenként feszültséghez vezet. Az interetnikus viszonyok az egyének szintjén jellemzően nem terheltek konfliktusokkal. Kijev és Budapest diplomáciai feszültségének hatása azonban beszivárog a mindennapokba is.

Az is elmondható, hogy az aktív korúak és a gyerekek nagyarányú kivándorlása kihívások elé állítja a magyar oktatási és kulturális intézményhálózat megőrzését és fenntartását. A magyarok számának és arányának csökkenése gyengítheti a magyarság érdekérvényesítő képességét és a kisebbségi jogok gyakorlásának lehetőségét. Ezt a helyzetet tovább súlyosbíthatja a magyar elitek távozása, akiknek kiemelt szerepe van a kisebbségi jogok betartatásában, megőrzésében, a kisebbségi élet megszervezésében és a kisebbségi érdekérvényesítésben.

A jelenlegi háborús viszonyok között a családon kívül a kisebb közösségeknek, különösen az egyházhoz kapcsolódó tevékenységeknek és a hitéletnek van fontos szerepe a családok és a helyi közösség megerősítésében. Ugyanígy fontosak a kulturális alkalmak és összejövetelek a közösségi érzés megélésében. Az egyház képviselői, a magyar kultúra és közösségi élet szervezői kiemelt szerepet játszanak a magyarok összetartásában és segítésében.

Mindazonáltal interjúalanyaink többsége reménykedve tekint a jövőre a kárpátaljai magyar közösséget illetően, ahogyan fogalmaztak:

„Voltak már nagy sebek, de regenerálódtunk. (...) Most is megcsináljuk. És hány hullám volt, amikor mentek már ki. És akkor azt mondták, hogy vége, az utolsó magyar. És akkor itt vagyunk.” (Kárpátaljai magyar nő, tömb, város, 2023)

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

Köszönetnyilvánítás

A kutatás a K139127 számú projekt (Időskorúak migrációja és lehetséges fejlesztési hatásai a vidéki Magyarországon) a Kulturális és Innovációs Minisztérium Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Alapból nyújtott támogatásával, az OTKA pályázati program finanszírozásában valósult meg.

Kovály Katalint a Magyar Tudományos Akadémia Bolyai János Kutatási Ösztöndíja támogatta. Erőss Ágnes a FemMinImm nevű Marie Skłodowska Curie Actions (MSCA) Seal of Excellence projekt keretében végzi kárpátaljai kutatását. A FemMinImm projekt támogatója Bolzano/Bozen autonóm tartomány – Dél-Tirol, Olaszország).

Irodalom

- Balogh, P. (2024): Competing Visions at the EU's Edge: Liberal vs. Conservative-Christian Notions of Europe in the Ukrainian–Hungarian Borderland. *Journal of Borderlands Studies*: 1–19. <https://doi.org/10.1080/08865655.2024.2382680>
- Balogh, P. – Kovály, K. (2024): Small but Salient: The Securitization of Ukraine's Ethnic Hungarian Minority. *Nationalities Papers*: 1–24. <https://doi.org/10.1017/nps.2024.51>
- Borbély S. (2019): A diszfunkcionális ukrán nemzetállam informális alapjai – globális életvezetési stratégiák Kárpátalján a rendszerváltás után. *ETHNO-LORE*, 36: 191–226.
- Chubar, O. – Hapak, N. – Bojko, Y. – Chervak, O. (2023): Business relocation to Zakarpattia as a result of the war: territory and industry aspects. *Naukovi Perspectivy*, 5(35): 512–525. [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-5\(35\)-512-525](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-5(35)-512-525)
- Czibere, I. – Loncsák, N. (2025): Why Don't They Leave? Reasons for the Immobility of Young Adults Remaining in Villages in Deprived Areas. *EUROPEAN COUNTRY-SIDE*, 17(1): 27–46. <https://doi.org/10.2478/euco-2025-0002>
- Csernicskó I. (2023): Nyelvi jogok, jogszűkítések és jogsértések Kárpátalján (1944–2023). In: Molnár D. E. – Váradi N. – Darcsi K. – Orosz I. – Csernicskó, I. (szerk): *Küzdelem a megmaradásért: a kárpátaljai magyar közösség (1944–2022)*. Nemzeti Emlékezet Bizottsága: Budapest: 203–258.
- Csernicskó, I. – Kontra, M. (2023): The Linguistic Human Rights Plight of Hungarians in Ukraine. In: Skutnabb-Kangas, T., Phillipson, R. (eds.): *The Handbook of Linguistic Human Rights*, Wiley: Oxford and Malden: 373–382. <https://doi.org/10.1002/9781119753926.ch26>
- Debray, A. – Ruysen, I. – Schewel, K. (2023): The Aspiration to Stay: A Global Analysis. *International Migration Review*. <https://doi.org/10.1177/01979183231216087>

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

- Erőss Á. (2020): Akik maradtak: pillanatfelvétel az otthon maradt közösségekről a kárpátaljai magyar szórványban. *Regio. Kisebbség, kultúra, politika, társadalom*, 28(1): 138–170. <http://dx.doi.org/10.17355/rkkpt.v28i1.301>
- Erőss, Á. – Kovály, K. – Tátrai, P. (2024): Exodus of the Hungarian minority from Ukraine? War-induced ethnic dynamics in the Ukrainian-Hungarian border region. In: Muratova, E. – Zasanska, N. (eds.): *Minorities at war: cultural identity and resilience in Ukraine*. Routledge: London: 221–238. <https://doi.org/10.4324/9781003470601-15>
- Erőss, Á. – Váradi, M. – Wastl-Walter, D. (2020): Cross-border migration and gender boundaries in Central Eastern Europe – female perspectives. *Migration Letters*, 17(4): 499–509. <https://doi.org/10.33182/ml.v17i4.700>
- Fedinec Cs. (2025a): *Ukrajna, nacionalizmus, kisebbségek*. Gondolat Kiadó: Budapest.
- Fedinec Cs. (2025b): Реалізовані та втрачені можливості в угорсько-українських відносинах у питанні національних меншин: історичний огляд (Realized and lost opportunities in Hungarian – Ukrainian relations in the issue of national minorities: historical overview). In: Rafalskyi, O. O. – Kotygorenko, V. O. (eds.): *Україна – Угорщина: сучасний стан та перспективи міждержавних відносин (Ukraine – Hungary: current state and prospects of interstate relations)*: Instytut politychnyk i etnonatsional'nykh doslidzhen' imeni I. F. Kurasa NAN Ukrayini: Kyiv: 20–29.
- Fedinec Cs. – Halász I. – Tóth M. (2016): *A független Ukrajna. Államépítés, alkotmányozás és elsüllyesztett kincsek*. MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, Kaligram: Budapest.
- Hires-László K. (2021): Hétköznapi etnicitás. Beregszászi magyarok az etnikai kategóriák szerepéről. Doktori disszertáció. Budapesti Corvinus Egyetem Szociológia- és Kommunikációtudományi Doktori Iskola.
- Hires-László K. – Lőrinc I. (2022): A helyben maradás többgenerációs kérdés? Gondolatok és adatok a kárpátaljai magyar fiatalok lokális identitásáról. *Y. Z. A Fiatalság Legfrissebb Folyóirata*. 2022/4. Nemzeti Ifjúsági Tanács – Doktoranduszok Országos Szövetsége: 29–35. https://ifjusagitanacs.hu/wp-content/uploads/2023/01/NIT_Folyoirat_A4_2023_jan_WEB_01.pdf (Letöltve: 2025. 05. 11.).
- ICC: State Enterprise 'Information and Computing Center of the Ministry of Social Policy of Ukraine'. *Internally displaced persons*. (2025). <https://www.ioc.gov.ua/en/analytics/dashboard-vpo> (Letöltve: 2025. 06. 27.).
- IOM: *Mapping the Situation and Needs of Displaced People in Zakarpatska Oblast (9–27 Nov 2022) Displacement Tracking Matrix*. (2023): Elérhető: <https://dtm.iom.int/reports/mapping-situation-and-needs-displaced-people-zakarpatska-oblast-9-27-nov-2022?close=true> (Letöltve: 2025. 04. 03.).

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

- Koroutchev, R. (2024): Migration and challenges arising from the Russian armed conflict in 2022: The case of Zakarpattia. *Journal of the Bulgarian Geographical Society*, 50: 21–34. <https://doi.org/10.3897/jbgs.e115315>
- Kovách D. (2022): “Én hiszek abban, hogy nekünk itt van dolgunk” – Helyben maradó kárpátaljai magyarok migrációs döntéshozatala a háború előtt és után. *Kisebbségi Szemle*, 7(3): 53–73.
- Kovály K. (2024): *Az etnikai kapcsolati tőke földrajza: Ukrajnai vállalkozók a transznacionalitás útján*. Gondolat Kiadó: Budapest.
- Kovály K. (2025): Соціально-економічна трансформація Закарпаття в умовах війни: міграція, переміщення бізнесу й етнічна динаміка (Socio-economic transformation of Transcarpathia during the war: migration, business relocation and ethnic dynamics). *Acta Academiae Beregsasiensis: Geographica et Recreatio*, 2: 45–56. <https://orcid.org/0000-0002-8554-6816>
- Kovály, K. – Opiola, W. (2024): In the grip of the crisis: vulnerability and resilience of the Hungarian minority in Transcarpathia, Ukraine. In: Tarvet, R. (ed.): *European minorities in times of crisis: negotiating identities*. Routledge: London: 98–119. 10.4324/9781003426486-6
- Kovbica, S. (2022): Знайти роботу на Закарпатті стало простіше (Finding a job in Transcarpathia has become easier). 2022. <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/suspilstvo/20220511-znajty-robotu-stalo-prostishe-na-zakarpatti-zapustyly-speczialnyj-chat-bot/> (Letöltve: 2025. 05. 20.).
- Kulyk, V. (2023): National Identity in Time of War: Ukraine after the Russian Aggressions of 2014 and 2022: *Problems of Post-Communism*: 296–308. 10.1080/10758216.2023.2224571
- LUN (2025): Quarterly real estate market report for the first quarter of 2025. https://lun.ua/misto/report-1-2025.pdf?utm_source=lun&utm_medium=banner&utm_campaign=quarterly-report&utm_content=q1-2025 (Letöltve: 2025. 06. 27.).
- Mata-Codesal, D. (2015): Ways of Staying Put in Ecuador: Social and Embodied Experiences of Mobility–Immobility Interactions. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 41(14): 2274–2290. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2015.1053850>
- Melegh A. – Kovács É. – Gödri I. (2010): „Azt hittem célt tévesztettem” - A bevándorló nők élettörténeti perspektívái, integrációja és a bevándorlókkal kapcsolatos attitűdök nyolc európai országban. *Központi Statisztikai Hivatal Népeségstudományi Kutatóintézetének Kutatási Jelentései*: 88. <https://demografia.hu/kiadvanyokon-line/index.php/kutatasijelentesek/article/view/382/130>. (Letöltve: 2025. 07. 08.).
- Molnár D. E. – Pallay K. – Molnár D. I. – Darcsi K. (2023): Ukrajnai menekültválság és a belső menekültek helyzete a Beregszászi járás határ menti településein 2022-ben. *Tér és Társadalom*, 37(4): 82–99. <https://doi.org/10.17649/TET.37.4.3497>

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

- Morokvasic, M. (2004). Settled in Mobility: Engendering Post-wall Migration in Europe. *Feminist Review*, 77(1): 7–25. <https://www.jstor.org/stable/1395897>
- NISS (2023): Нові мешканці Закарпаття: ситуація та потреби переміщеного населення (New residents of Transcarpathia: the situation and needs of the displaced population): <https://niss.gov.ua/news/statti/novi-meshkantsi-zakar-pattyta-sytuatsiya-ta-potreby-peremishchenoho-naseleennya> (Letöltve: 2025. 06. 20.).
- Papp Z. A. – Ferenc V. – Márton J. – Morvai T. – Szerbhórváth Gy. – Zsigmond Cs. (2017): GeneZYs 2015: Külhoni magyar fiatalok a Kárpát-medencében. In: Papp Z. A. (szerk.): *Változó kisebbség: Kárpát-medencei magyar fiatalok. A GeneZYs 2015 kutatás eredményei*. Mathias Corvinus Collegium, Tihanyi Alapítvány, MTA TK Kisebbségkutató Intézet: Budapest: 193–237.
- Tátrai P. – Molnár J. – Kovály K. – Erőss Á. (2018): A kárpátaljai magyarok lélekszáma és a népesedésüket befolyásoló tényezők a SUMMA 2017 felmérés alapján. *Kisebbségi Szemle*, 3(3): 7–31.
- Urbán, F. (2023): Characteristics of Migration from Ukraine to Hungary in the Last Decade. *Hungarian Law Enforcement*, 23(1): 205–217. <http://dx.doi.org/10.32577/mr.2023.1.13>
- Williams, A. – Baláz, V. (2012): Migration, risk, and uncertainty: Theoretical perspectives. *Population, Space and Place*, 18(2): 167–180. <https://doi.org/10.1002/psp.663>
- Zhurzhenko, T. (2010): *Borderlands into Bordered Lands. Geopolitics of Identity in Post-Soviet Ukraine*. Ibidem – Verlag: Stuttgart.